

Da lærer Cappelen blev sur

Af Kurt Hartvig Petersen

Jersie skoles protokoller er bevaret fra omkring 1840. Hvis vi kigger i de ældste af disse protokoller, kan vi få ganske meget at vide om en lærer og hans skole – og om børns vilkår og landbosamfundet i det hele taget

Der var kun én lærer, og skolen var et lille hus, der lå ved siden af kirken i landsbyen. Huset er revet ned, og det får vi ikke noget at vide om.

Læreren hed Cappelen. Han var seminarist, altså seminarieuddannet, og han var lærer i Jersie fra 1838 til 1871.

Protokollen – eller skolejournalen som den rettelig hedder - rummer naturligvis fortegnelse over skolens elever år for år. Der var omkring 60 børn i skolen, fordelt i yngste og ældste klasse. Og Cappelen noterer omhyggeligt, hvem der er i skole og hvem der ikke er. I 1852 bliver han sur, det er tydeligt nok. Børnene forsømmer alt for meget, og nu vil han have besked på, hvorfor det enkelte barn ikke bliver sendt i skole.

Christen har "vogtet Kvæg" en hel del dage. Mette og Jens har "vævet Hør". Sidse og søsteren Mette har forsømt, fordi deres "Moder var syg". Og den 10-årige Karen har været "ude at bede om Brød". Det står der faktisk. Og i to notater afslører han sin omhu for børnene: To tyendepiger har forsømt skolen på grund af forskelligt arbejde og nu møder de op i skolen med "boldne Fingre"

Fattigfolks børn var en arbejdskraft, og det fremgår med al ønskelig tydelighed af protokollen. Op mod halvdelen af børnene i ældste klasse er ude at tjene hos fremmede. "tjener hos Grdmd Jørgen Larsen" kan der for eksempel stå. Og det er naturligvis husmændenes og indsiddernes børn, der tjener ude.

Husbond kan slippe billigt fra at holde børnene hjemme. I såtiden om foråret og i pløjetiden om efteråret opererede man med lovlige forsømmelser. I høsttiden var skolen helt lukket. Og uden for disse tider slap husbond med en bøde på et par skilling, hvis barnet blev sat til at arbejde i stedet for at gå i skole. Man skal oven i dette huske, at der kun var skolegang hver anden dag.

Ligeledes alle det Joseph Nilsen som er til Skole i Jersie Skole
af d. 1. Maj 1852

Nr.	Barnets Navn	Alder	Udvalgte Bemærkninger
1.	Christen	10	Vogtet kvæg
2.	Mette	10	Vævet hør
3.	Sidse	10	Forsømt, moder syg
4.	Mette	10	Forsømt, moder syg
5.	Karen	10	Ude at bede om brød
6.	Jens	10	Forsømt
7.	Sidse	10	Forsømt
8.	Mette	10	Forsømt
9.	Christen	10	Forsømt
10.	Mette	10	Forsømt
11.	Sidse	10	Forsømt
12.	Mette	10	Forsømt
13.	Karen	10	Forsømt
14.	Jens	10	Forsømt
15.	Sidse	10	Forsømt
16.	Mette	10	Forsømt
17.	Christen	10	Forsømt
18.	Mette	10	Forsømt
19.	Sidse	10	Forsømt
20.	Mette	10	Forsømt
21.	Karen	10	Forsømt
22.	Jens	10	Forsømt
23.	Sidse	10	Forsømt
24.	Mette	10	Forsømt
25.	Christen	10	Forsømt
26.	Mette	10	Forsømt
27.	Sidse	10	Forsømt
28.	Mette	10	Forsømt
29.	Karen	10	Forsømt
30.	Jens	10	Forsømt
31.	Sidse	10	Forsømt
32.	Mette	10	Forsømt
33.	Christen	10	Forsømt
34.	Mette	10	Forsømt
35.	Sidse	10	Forsømt
36.	Mette	10	Forsømt
37.	Karen	10	Forsømt
38.	Jens	10	Forsømt
39.	Sidse	10	Forsømt
40.	Mette	10	Forsømt
41.	Christen	10	Forsømt
42.	Mette	10	Forsømt
43.	Sidse	10	Forsømt
44.	Mette	10	Forsømt

Der var 44 skoledage fra maj til oktober i året 1847. Tjenestdrengene forsømmer alle mere end halvdelen af disse skoledage. En enkelt dreng er kun i skole 2 dage. Året efter er det helt

galt. Tjenestedrengene er i gennemsnit i skole 3 dage i sommerskolen, som maj-oktoberperioden blev kaldt. Gårdmandssønnerne er i snit i skole 30 af de 44 dage. Øjensynlig har de børn, der er sat i verden for tjene andre hele deres liv, ikke brug for skolekundskaber. Det var den indstilling, Cappelen var oppe imod.

En dygtig lærer var han. Protokollen refererer de karakterer, børnene får af præst eller provst ved de halvårslige overhøringer. 80% af eleverne får UG eller MG i "Boglæsning". Man lærer trods alt at læse i Jersie skole. Og 60% af børnene får topkarakterer i stavning.

Også læreren får gode skudsmål. I 1841, da Cappelen har været på skolen i 3 år, visiterer provst Mellerup fra Greve, og han skriver sådan:

"Alting i skøn Orden. Børnenes fornuftige Svar efter Læsebog og Bibelhistorie, samt gode Boglæsning skaffede mig megen glæde"

Provst Sørensen fra Snoldeløv visiterer skolen i sommeren 1847:

"Aar 1847, den 23. Juli visiterede jeg Jersie Skole, hvor hvert enkelt Barn blev prøvet i alle Undervisningens Dele. Paa meget få Børn nær, hvis Skolegang var forsømt, var Alle særdeles vel oplyste efter deres Alder, ligesom Alt vidnede om Flid og Duelighed fra Lærerens Side..."

I 1849 var Sørensen atter "med stor Fornøjelse" til stede i Jersie skole, og da Cappelen er blevet 60 år gammel i 1859, skriver den næste provst i rækken, Poulsen i Højelse, om ham:

"Den meget duelige Lærers Flid og Omhu belønnes med gode Frugter"

Sjællands biskop, den frygtede J. P. Mynster, visiterede skolen i 1841, 1843 og 1851. I skoleprotokollen noterer han blot med en lille gnidret skrift, at han har visiteret, men bispens dagbog er udgivet på tryk og det er fristende at kaste et blik i den.

Mynster tildeler uden barmhjertighed præster og lærere særdeles barske skudsmål, og om Cappelen skriver han:

"[Han er] en meget duelig Lærer...[der] udmærker sig ved at holde Skolen i Liv og Orden... [han] skal leve ilde med sin Kone ellers vides intet ondt om ham..."

I 1851 er bispens stadig tilfreds med Cappelens undervisning, men der dryppes lidt mere malurt i bægeret. Bispens har fået fortalt, at læreren lever i klammeri med "en Del af Menigheden, til Dels om ubetydelige Genstande".

Måske er Cappelen en stridbar mand, men dygtig og effektiv er han og det er måske, når det kommer til stykket, ikke helt ubetydelige ting, han strider med folk om.

I skoleprotokollen har Cappelen gjort et notat om en batalje med gårdmand Unge Jens Larsen, der i oktober 1849 troppede op i skolen, råbte op og afbrød undervisningen. Han truede Cappelen med al landsens ulykker på grund af hans "Adfærd mod hans Søn". Hvad Cappelen har gjort ved drengen, ved vi ikke. Men han noterer som nævnt forarget tildragelsen i protokollen. Her skal intet stikkes under stolen. Og han skriver til overflod et langt brev til provsten. Han vil renses for beskyldningerne og have en undskyldning. Brevet er havnet i Landsarkivet for Sjælland. I denne sag har vi Cappelen i et glimt: Tænke sig at afbryde hans undervisning! I snart tolv år har han arbejdet hårdt med den skole og bragt orden i tingene, det må enhver kunne se, og så står den stud der og råber op i min skolestue...

Der findes også en forhandlingsprotokol for skolekommissionen. Kommissionen var et lille udvalg af lokale folk, præsten og et par gårdmænd, der havde tilsyn med skolen. Protokollen findes i Landsarkivet, men den skal desuagtet have det sidste ord.

På et tidspunkt vedtager skolekommissionen, at gårdmændene ikke skal betale bøde for at holde tjenestebørnene hjemme fra skole på grund af "den sildige Rughøst og det dårlige Vejr", og året efter opkræver man ikke bøder, hvis husbond har beskæftiget "det skolepligtige Tyende" med "Markarbejde som Pløjning, Tørveskær og Vejfyldning".

Man må nok kunne tillade sig at fundere over, hvis interesser det i grunden er, gårdmændene i den høje kommission har tilgodeset. Og selv halvandet hundrede år efter er det ikke svært at se for sig husmandens dreng, der slæber rundt på dyngvåde rugneg, eller den jordløse indsidders hvidhårede børn, der med bare ben i træskoene dag ud og dag ind pukler med vejfyldning og tørveskæring. Og Cappelen har dengang set det med egne øjne, når han gik rundt i sognet, og han kan have haft svært ved at holde sin mund: De børn skal pokkerme' i skole - hans skole, som han holder i liv og orden og hvor han slider hårdt for at lære dem boglæsning og stavning og fornuftige svar. Det er ikke utænkeligt, at han har vrisset, at alle disse ulovlige og lovliggjorte forsømmelser i virkeligheden er udtryk for uforstand og ringeagt for hans arbejde i skolen. Og måske har han strammet den: Gårdmændene skal nok sørge for at få sendt deres egne unger i skole, men de andre, de børn, der knokler dér i alt slags vejr med boldne fingre, hvad med dem? Skal han så oven i købet finde sig i skrig og skrål og klammeri med en gårdmand om hans forkælede knægt?

